

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

27.
KAZI SONUÇLARI
TOPLANTISI
2. CİLT

30 MAYIS - 3 HAZİRAN 2005
ANTALYA

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINLARI

Yayın No: 3054-2

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

Yayın No: 115-2

YAYINA HAZIRLAYANLAR

Koray OLŞEN

Dr. Haydar DÖNMEZ

Dr. Adil ÖZME

DİZGİ: *Özlem Gül İNAL*

ISBN: 975-17-3187-9 (Tk.No)

975-17-3189-5 (2. Cilt)

ISSN: 1017-7655

Not: Bildiriler, sahiplerinden geldiği şekliyle ve sunuş sırasına göre yayınlanmıştır. Kitapta yayımlanan yazıların tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI DÖSİMM BASİMEVİ
ANKARA-2006

İÇİNDEKİLER

Aygül SÜEL, Mustafa SÜEL Ortaköy/Şapinuwa 2004 Yılı Kazı Çalışmaları.....	1
Ayla SEVİM, Cesur PEHLEVAN, Ayhan YİĞİT, Pınar GÖZLÜK 2004 Yılı Çankırı Çorakyereler Kazısı	9
R.R.R. SMITH, C. RATTE Aphrodisias, 2004	19
Remzi YAĞCI Soli/Pompeopolis Antik Liman Kenti 2004 Yılı Kazıları	33
G. Kenneth SAMS, Andrew L GOLDMAN Gordion	43
Tayfun YILDIRIM, İsmet EDİZ 2004 Yılı Resuloğlu Mezarlık Kazısı	57
Dominique BEYER Zeyve Höyük (Porsuk)-The Excavation 2004	65
Ömer ÖZYİĞİT 2004 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları	73
Gürcan POLAT, Yasemin POLAT Antandros 2003-2004 Yılı Kazıları	89
Isabella CANEVA, Gülgün KÖROĞLU, Kemalettin KÖROĞLU, Tülay ÖZAYDIN Mersin Yumuktepe Höyüğü 2004 Yılı Kazı Çalışmaları	105
Yutaka MİYAKE 2004 Yılı Diyarbakır İli, Salat Camii Yanı Kazısı	117
Vedat İDİL, Musa KADIOĞLU 2004 Yılı Nysa Kazı ve Restorasyon Çalışmaları	131
Abdüselam ULUÇAM Hasankeyf Kazısı, 2004	147
Manfred Osman KORFMANN 2004 Yılı Troia Kazı Sonuçları	161

Crawford H. GREENEWALT Sardis: Archaeological Research and Conservation Projects in 2004	175
Eylem ÖZDOĞAN, Mehmet ÖZDOĞAN Kırklareli Höyüğü 2004 Yılı Kazıları	187
Eugenia EQUINI SCHNEIDER Archaeological Research at Elaiussa Sebaste: The 2004 Campaign	195
Andreas FURTWÄNGLER Didyma, 2004	205
M. Oluş ARIK Alanya Kalesi 2004 Yılı Çalışmaları	213
Francesco D'ANDRIA Hierapolis 2004 Yılı Kazı ve Araştırma Çalışmaları	229
Levent ZOROĞLU, Ayşe ÇALIK ROSS, Mehmet TEKOC AK, Suhal SAĞLAN Kelenderis 2004 Yılı Kazısı	241
Ahmet A. TIRPAN, Bilâl SÖĞÜT Lagina ve Börükçü 2004 Yılı Çalışmaları	257
Marc WAEKENS Report on the 2004 Excavation and Restoration Campaign at Sagalassos.....	271
Nurettin YARDIMCI Harran 2004 Yılı Kazıları	287
Ahmet YARAŞ 2004 Yılı Allianoi Kazısı	297
Mehmet ÖZSAİT 2004 Yılı Harmanören-Göndürle Höyük-Mezarlık Kazısı	311
Ara ALTUN, V. Belgin DEMİRSAR ARLI İznik Çini Fırınları Kazısı 2004 Yılı Çalışmaları	321
Thomas MARKSTEINER, A. KONECNY und Mitarbeiter Bericht Der Grabungskampagne in Limyra 2004	331
Klaus SCHMITH Göbekli Tepe Excavations 2004	343

Timothy P. HARRISON, Stephan BATIUK, Heather SNOW 2004 Yılı Tayinat Höyük Kazıları	353
Güven BAKIR, Yaşar ERSOY, Fikret ÖZBAY, İlkan HASDAĞLI, Melike ZEREN 2004 Yılı Klazomenai Kazısı	363
Muhammet GÖRÜR, Semih İSTANBULLUOĞLU Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Kahramanmaraş- Andırın-Geben Kayranlık Gözü Kurtarma Kazısı	373
Nur BALKAN-ATLI, Ludovic SLIMAK, Fazıl AÇIKGÖZ Kömürcü-Kaletepe, 2004	383
Marcella FRANGIPANE, Francesca BALOSSİ Excavation and Study Campaign at Zeytinlibahçe, 2004	391
Klaus RHEIDT, Gülen ATEŞ Aizanoi 2003 ve 2004 Yılı Çalışmaları.....	401
Sait BAŞARAN Enez (Ainos) 2004 Yılı Kazı, Onarım ve Koruma Çalışmaları	409
Zülküf YILMAZ, A. Osman UYSAL Demirköy Fatih Demir Dökümhanesi 2004 Yılı Araştırma ve Kazı Çalışmaları	421
Refik DURU, Gülsün UMURTAK Bademağacı Kazıları, 2004	437
Jesus Gil FUENSANTA, Eyyup BUCAK, Eduardo CRIVELLI Petr CHARVAT, Rafael MOYA The Research of the Tilbes Procect, 2004	445

LAGİNA VE BÖRÜKÇÜ 2004 YILI ÇALIŞMALARI

Ahmet A. TIRPAN *
Bilâl SÖĞÜT

Lagina Hekate Kutsal Alanı ve Börükçü mevkiindeki 2004 yılı kazı ve restorasyon çalışmaları 22.06.2004-10.12.2004 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Önce 22.06.2004-25.08.2004 tarihlerinde yaz döneminde çalışmalar yapılmış ve daha sonra GELİ Müessesesi Müdürlüğü'nün Börükçü'deki çalışmaların devam etmesini istemesi ve ek ödenek tahsisıyla yıl sonuna kadar arkeologlar ve işçilerden oluşan bir ekip kazıya devam etmiştir. 2004 yılı kazı çalışmaları Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Döner Sermaye İşletmeleri Merkezi Genel Müdürlüğü, Güney Ege Linyitleri İşletmesi Müessesesi Müdürlüğü ve Yatağan Kaymakamlığı tarafından maddî olarak desteklenmiştir. Ekip Selçuk ve Pamukkale Üniversitesi başta olmak üzere, 7 ayrı üniversiteden katılan uzman ve öğrencilerden oluşmuştur¹. Bakanlık temsilcisi olarak Muğla Müzesi uzmanlarından Zeki Güven ile başlanmış ve daha sonra Eskişehir Müzesi uzmanlarından Mehmet Katkat ile devam etmiştir.

BÖRÜKÇÜ ÇALIŞMALARI

Börükçü'deki 2004 yılı çalışmaları, 2003 yılında yapılan çalışmaların bir devamı niteliğindeydi. Öncelikle 2003 yılında başlanmış olan yapıların kazısı tamamlandı, yeni sondajlar açıldı ve bu sondajlarda bulunan yapıların kazısı yapıldı. Bunların dışında doğu ve batı yamaçlarında 2003 yılında kalındığı yerden, kuzeye doğru aşamalı olarak alan taramasına devam edildi.

Çalışmalar mezar taramaları, sondaj kazıları, yüzey araştırmaları ve çevre incelemeleri şeklinde devam etti. 2004 yılında toplam 30 mezar açıldı, 13 sondajda kazılar yapıldı. Ayrıca 2003 yılında başlayan ve dokuma atölyesi olduğu düşünülen iki yapının kazısının büyük bir kısmı tamamlandı. Doğu yamaçta en üst terasta açılan sondaj alanındaki yapının küçük bir kutsal alan olduğu belirlendi ve genişletilerek kazısına devam edildi.

* Prof. Dr. Ahmet A. TIRPAN, Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Konya/TÜRKİYE.
Yrd. Doç. Dr. Bilâl SÖĞÜT, Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Denizli/TÜRKİYE.

1 Heyet Üyeleri Prof. Dr. Ahmet A. Tırpan, Yrd. Doç. Dr. Bilal Söğüt, Prof. Dr. Emin Erdem, Doç. Dr. Mehmet Meder, Yrd. Doç. Dr. Asuman Baldiran, Yrd. Doç. Dr. Abuzer Kızıl, Dr. Yasemin Er, Arş. Gör. Coşkun Daşbacak, Arş. Gör. Makbule Ekici, Arş. Gör. Zafer Korkmaz, Arş. Gör. Zehra Satar, Arş. Gör. Murat Aydaş, Arkeolog Haluk Yalçınkaya; Yüksek lisans öğrencileri Aytekin Büyüközer, Zeliha Gider, Halime Aslan, Arkeolog: Ahmet Öztürk, Barış Karapınar; Restoratör Şerife Pınar Yiğit ile Arkeoloji, Mimarlık, Sanat Tarihi ve Güzel Sanatlar Bölümleri'nden lisans öğrencileri Adil Eker, Ali Cem Külcü, Arzu Aydın, Aydın Göre, Barış Erkangil, Birol Deniz, Didem Tekinay, Ebru Subaşı, Emin Ayaz, Ersin Köle, Esin Kırcı, Funda Yürü, Gülden Özkalalı, Gülseren Çelik, Güzin Özkan, Hamdiye Cılaş, İbrahim Şahin, İlhan Çil, İrem Gülşah Öztürk, M. Nahit Çiçek, Mehmet Çöndür, Merih Doğan, Metin Aydın, Meทิน Haklı, Metin Şiğın, Mevlüde Bikir, Mustafa Düzenli, Mustafa S. Kolağasıoğlu, Nesime Özdemir, Oğuzhan Saylam, Özkan Serçeci, Pakize Küsmez, Pelin Göktepe, Pınar Yanık, Safiye Aydın, Selçuk Kaya, Şaheste Çağlılar, Tuncay Özdemir, Uygur Ezel, Ümit Yıldırım, Yasemin Karaman, Zeynep Çöloğlu'ndan oluşmuştur. Tüm ekip üyelerine teşekkür ederiz.

1. MEZAR KAZILARI

2004 yılı mezar kazıları beş ayrı bölümde gerçekleştirildi. Öncelikle çalışma alanının güneyinde 2003 yılında kalınan noktadan kuzeye doğru yapılan mezar taramasına devam edildi. Bu alanda süreklilik arz eden ve belirli bir kesite yerleştirilmiş olan toplam 21 mezarın kazısı yapıldı. Bu kesitte kazısı yapılan mezarlar örgü tekne, oyu tekne, örgü-oyu tekne ve *pithos* mezarlardan oluşmaktadır. Burada örgü tekne mezarların alt grupları da bulunmaktadır. Ayrıca 2003 yılında açılan 03BS01 numaralı sondajın batısında bulunan alanda mezar açıldı. Burada kış boyunca oluşan toprak kayması sonucunda açığa çıkan ve mezara ait olabileceği düşünülen duvara rastlanıp burada çalışma yapıldı. Buna benzer şekilde, toprak kayması sonucunda ortaya çıkan mezar kalıntılarının kazısının yapılması ile ilgili bir diğer çalışma da, 2002 ve 2003 yılında çalışılan, 2004 yılında küçük bir kutsal alan olduğu anlaşılan 03BS09 numaralı sondajın kuzeyinde, toplu mezarların bulunduğu çukurun doğu kenarında gerçekleştirildi.

Bu yıl Börükçü'de yapılan çalışmalarda önceki yıllarda kazısı yapılanlar ile aynı ve farklı tiplerde mezarlar kazıldı². Bu mezarlar teraslarda tek tek, ikili ve üçlü, gruplar hâlinde görülmektedir.

1.1 Mezar Terasları

Börükçü'de batı yamacında bugüne kadar sadece üç mezar bulunmuştur. Ancak Doğu yamacında toplu mezarlar bulunmaktadır. Buradaki mezarlar inşa edilirken belirli teraslar oluşturulmuş ve buralara mezarlar inşa edilmiştir. Bu teraslar eğimli yamaca inşa edilen bir teras duvarına göre şekillenmektedir. Her zaman mezarlar bu teras duvarlarının arkasında yer almıyor, bazen yer seviyesi altına oyulan oyu ya da örgü tekne mezarların üzerinden teras duvarları geçirilerek, hem mezarlar duvarların altına gizlenmekte, hem de teras duvarı oluşturulmaktadır (Resim: 1). Her iki şekilde de teras duvarlarına göre şekillenmiş olan mezarlar çok sayıda olup bu mezarlar teras sonuna kadar devam etmektedir. Bunların tamamı toplu mezarlar için oluşturulan teraslardır.

Toplu mezarların dışında, eğimli yamaçta 2 ve 3'lü küçük mezar terasları da görülmektedir. Bu bazen hiç duvar örülmeden, doğal kayadan oluşan bir düzlemin uygun şekilde kullanılması biçiminde de karşımıza çıkmaktadır. 04BM14, 04BM15 ve 04BM16 numaralı mezarlar doğal kaya düzlemi üzerine yerleştirilen mezarlar için güzel bir örnek oluşturmaktadır. Bu ve benzeri şekilde 2'li ve veya 3'lü mezarların birbirlerine yakın olması durumunda ortak bir tören alanı belirlenmektedir. Mezar üzerindeki tören alanlarının 04BM14 numaralı mezarda olduğu gibi, kapak taşı üstü seviyesinde, dıştan mezara doğru, L şekilli bir duvar ile sınırlandırıldıkları da görülmektedir.

04BM19, 04BM20 ve 04BM21 numaralı mezarlar iki farklı tipte olmasına rağmen, birlikte bir grup oluşturmaktadır. Bunların ikisi *pithos*, birisi örgü tekne tipindedir (Resim: 2). *Pithoslar* burada çocuk mezarları için kullanılmıştır. *Pithosların* yanında bulunan örgü tekne mezar, burada görülen diğer örgü tekne mezarlar ile aynı şekildedir. *Pithos* mezarlar ağızları kuzeye gelecek şekilde yan yatırılmış ve her iki kenarlarından taşlarla desteklenmiştir. Ağız kısmı plaka bir taş ile kapatılan mezarın kapak taşı arkası ve *pithosun* boyun kısmı tamamen taşla kaplanmıştır. Bu üç mezardan örgü tekne alt seviyede ve *pithoslar* üst seviyede olmak üzere aynı alanda, birbirlerine yakın olarak altlı üstlü yerleştirilmişlerdir. Diğer bazı örneklerde olduğu gibi, bu mezarların yakınında ateş yakılan bir alan da tespit edilmiştir.

2 2003 yılında açılan mezar hakkında bkz. A. Tırpan-B. Söğüt, "Lagina ve Börükçü 2003 Yılı Çalışmaları", 26. Kazı Sonuçları Toplantısı-1, 2005, 376-379.

1.2 Yeni Mezar Tipleri

1.2.1 Torba Gümü

Bulunan farklı örneklerden birisi 02BM01 numaralı mezarın 4,50 m. güneydoğusunda, toprak üst seviyesinden 50 cm. aşağıda tespit edilen 04BM03 numaralı mezarıdır. 04BM03 numaralı mezar toprak içine oyulmuş yuvarlak bir çukura doldurulmuş kül yumağı şeklinde bulunmuştur. Bu gömü herhangi bir mezar yapılmadan yerde açılan bir çukura, muhtemelen bir torba içerisinde konmuş olmalıdır. Bu mezarın tarihini verecek bir objeye rastlanmamıştır. Ancak bu alanda yapılan kazılarda Klâsik Döneme ait mezarların bulunması bunun da aynı dönemden olabileceğini göstermektedir.

1.2.2 Oygı Tekne Mezarlar

04BM07 numaralı mezarın 0,55 m. kuzeyinde tespit edilen doğu-batı yönlü beyaz kist zemin oyularak oluşturulan 04BM12 numaralı mezar, bir çocuk için yapılmış olmalıdır (Resim: 3). Tekne kısmı kist içine oyularak yapılan mezarın plâka şeklinde kapak taşları bulunmaktadır. Ölçüleri küçük olan mezarda kapak taşından 0,11 m. derinlikte bir *kotyle* ve bunun içinde de *lydion* ele geçirilmiştir. Derinliği 0,28 m. ve içine tek gömü yapılmış olan mezar, içinde ele geçirilen buluntulara göre M.Ö. 6. yüzyıla ait olmalıdır. Bu tip mezarlar sadece çocuklara has bir uygulama değildir. Aynı şekilde yetişkin bireyler içinde aynı tip mezarlar kullanılmaktadır.

İç içe ya da üst üste kapların yerleştirilmesi başka mezarlarda da karşımıza çıkmaktadır. Bu tip hediye yerleştirmeler çocuk mezarlarında ya da yükseklik ve genişliği fazla olmayan yetişkin mezarlarında görülmektedir. Böylece bu geleneğin yer darlığından kaynaklanmış olma ihtimali ağırlık kazanmaktadır. Ancak bunların dışında yüksekliği yeterli olan ve hatta *klineli* ve mezar hediyesi *kline* üzerine dizilmiş olan 02BM02 numaralı mezarda da üst üste kapların yerleştirilmesi görülmektedir. Bu *klineli* mezarda iki ayrı örnekte tespit edilen bu uygulamanın 02BM02 numaralı mezarda yer darlığından kaynaklanmış olma ihtimali yüksektir. İlk uygulama sebebi ne olursa olsun, hem bronz hem de pişmiş toprak eserlerde görülen üst üste kap yerleştirilmesi, Börükçü mezarlarında sık görülen uygulamalardandır.

1.2.3 Toprak İçerisindeki Mezarlar

Beyaz ve kahverengi toprak içerisine bir çukur açılarak inhumasyon olarak cesedin düz ve sırt üstü yatırıldığı 04BM26 numaralı mezar, farklı bir tipi oluşturmaktadır. Tek başına bulunan bu mezarın sadece üst örtüsü plâka taşlardan oluşmaktadır. Oygı tekne olarak isimlendirdiğimiz mezarlar sert bir kist içerisine oyulmuş ve oyulduğu şeklini muhafaza eden mezarlardır. Ancak bu tip mezar doğrudan toprak içerisine açılan bir çukura yapılan gömü şeklindedir. Yetişkin bir birey için yapılmış olan mezarın derinliği, örgü tekne yetişkin mezarlarına göre çok azdır. Bu mezar sahibinin fakir olduğu da söylenemez. Çünkü mezar içerisinde ayak hizasında iki pişmiş toprak kap ve kucağına bırakılmış 5 gümüş sikke toplu olarak bulunmuştur.

1.2.4 Kenotaphlar

Börükçü doğu yamacında yapılan mezar kazılarında, mimarî olarak diğer örneklerle benzetmesine rağmen, içinde hiçbir kemik ve mezar hediyesine rastlanmayan mezarlar bulunmuştur. Tüm çocuk ve bebek mezarlarında az da olsa kemik parçalarına rastlanmasına rağmen, bazı mezarlarda (04BM15 ve 04BM16) hiçbir kemik ve buluntu ele geçirilmemiştir. Büyük bir ihtimalle bu iki mezar, uzakta ölmüş kişilerin anısına yapılan mezarlardan olmalıdır. Bu iki mezar ile aynı terasta yer alan 04BM14 numaralı mezar yetişkin bir birey için düzenlenmiş ve mezarda birden fazla gömü tespit edilmiştir.

Böylece boş olarak bulunan 04BM15 ve 04BM16 numaralı mezarların uzakta ölen kişilere ait olduğu ve bunların hiçbir şekilde cesetlerinin ya da kemik ve küllerinin getirilmemiş veya getirilememiş olduğu anlaşılmaktadır. Bu nekropolde aynı uygulamaya benzer başka mezarlara da rastlanması, bu geleneğin Klâsik Dönem için yaygın olduğunu göstermektedir.

1.2.5 Cesetlerin Yatırılışı

Mezarlarda cesedin yatırılış şekli açısından ayrıca kesin tespitler yapmak mümkün olmaktadır. Bunlardan birisi 04BM01 numaralı mezardır. 03BS01 numaralı sondajın 20 cm. batısında tespit edilen ve bir çocuğa ait olduğu anlaşılan 04BM01 numaralı mezarda tek gömü vardı. Burada ceset kuzey-güney doğrultusunda başı güneye gelecek şekilde yatırılmıştı ve kapak taşı alt seviyesinden 0,18 m. aşağıda rastlanan kafatasının sağa ve sola düşmemesi için her iki tarafına taş destek konmuştu. Sırt üstü yatırılan iskeletin sağ elinin kasık, sol elinin ise baldırının üzerinde olduğu tespit edildi (Resim: 4). Bu yatırılış biçiminin burada sadece birkaç mezarda tespit edilmesi, ceset yatırılışlarının farklı olduğu ve Klâsik Dönemde burada yaşayan halk arasındaki birden fazla grubun olduğunu göstermektedir. Bunun dışında 04BM26 numaralı mezarda olduğu gibi, cesedin sırt üstü yatırılıp kollarının yana uzatıldığı örneklerin yanı sıra, sırt üstü yatırılıp kolları göbek üzerine konarak yatırılmış gömü biçimi de görülmektedir. Börükçü'de bu gömü farklılıklarını artırmak mümkündür.

1.2.6 Cenaze Törenleri

Yakma geleneğinin dışında, mezarların üst kapak taşları kapatıldıktan sonra, büyük bir ihtimalle mezar başında yapılan törenlerle ilişkili olarak kırık kaplara rastlanmaktadır. Kırılmış olan bu kapların hiçbirisinin parçaları tam çıkmamaktadır. Mezar üstü hediyeelerde pişmiş toprak eserlerin haricinde sap kısmı kırık ayna da bulunmuştur.

Bu kırık kapların haricinde mezar başında cenaze töreninin yapıldığını, hatta yemek yendiğini gösteren kalıntılar vardır. Bunun ile ilgili en güzel örneklerden birisi 04BM07 ile 04BM12 numaralı mezarların arasında, 04BM07 numaralı mezarın üst seviyesinde yanmış bir alanın tespit edilmesidir. Bu alandaki küllerin arasında yanmış kemik parçalarına da rastlandı. Yangın tabakası içinde kömür ve kemik parçaları birlikte ele geçirildi (Resim: 5). 5 cm. kalınlığında devam eden kül tabakasının altında kırmızı doğal topraktan bir zeminin oluşturulduğu görüldü. Bu yakma alanının hemen 0,40 m. güneyinde başka bir yakma alanının izleri görülmekteydi. Antropolojik incelemelerde yakma alanı içinde bulunan kemik parçalarının küçükbaş hayvanların (koyun ve keçi) değişik yerlerine ait olduğu anlaşıldı. Bu nedenle, burada gömü sonrasında bir tören yapıldığı ve ateş içinde küçükbaş hayvan kemiklerinin yakıldığı belirlenmiş oldu. Benzer yakma yerlerine örgü tekne ve *pithos* şeklindeki başka mezarlarda da rastlanması gömü yapıldıktan ve kapak taşlarının üzeri hafif kapatıldıktan sonra yapılan bu törenlerinin ölü kültürü ile doğrudan ilişkili olduğunu ve burada var olan önemli ve eski bir gelenek olduğunu göstermektedir.

04BM14 numaralı mezar ile aynı doğal teras üzerine yerleştirilmiş olan iki mezar, kazısı yapılan mezarlar arasında farklı grubu oluşturan örneklerden birisidir. 04BM14 numaralı mezarın 2,35 m. (04BM16) ve 3,70 m (04BM15) kuzeyinde bulunan, bebek mezarı ölçülerinde, oygu ve örgü tekne, kuzey-güney yönlü mezarların kazısı yapıldı. Yan kenarları plâka taşlar ve doğal kayalardan oluşmaktaydı. Bu üç mezarın tören alanı, büyük olan 04BM14 numaralı mezarın yakınında, ortak bir alan olarak belirlenmiştir.

2 Zeytinyağı İşlikleri

2.1 04BS02 Numaralı Sondaj (Zeytin Yağı İşliği- 2)

Börükçü mevkiinin doğu yamacında, geçen yılki çalışmalar sırasında açılan 03BI01 numaralı zeytinyağı işliğinin kalıntıları tespit edilmiş ve belirli bir aşamaya kadar kazısı yapılmıştı. Kazı sonrasında *in situ* niş ve pres altlığına göre burasının millî bir zeytinyağı sıkma yeri olduğu anlaşılmıştı³. Bu işliğin yaklaşık 30 m. kuzeybatısındaki yamaçta, yüzeyde görülen birkaç düzgün mermer blok nedeniyle başlatılan kazı çalışmaları sonucunda burada 11 odalı bir yapı açığa çıkarıldı (Resim: 6-7). Bu yapıdaki odalar A'dan başlayarak K'ya kadar numaralandırıldı. Yapının planında bir bütünlüğün olduğu ve yapı içindeki hiçbir oda bir diğerinden soyutlanmayıp farklı şekil ve büyüklükteki girişlerle ikili ve üçlü odalar olarak birbirlerine bağlanmıştır. Odaların boyutları ve içinde çıkan malzemeler birbirlerinden farklıdır. Bu nedenle her odanın aynı yapının farklı kullanımları için düzenlenmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Esas çekirdeğini bir zeytinyağı işliğinin oluşturduğu bu yapı kalıntısı güney-kuzey doğrultulu bir yolun doğu kenarında inşa edilmiştir. Klâsik Dönemde küçük bir yapı olmasına rağmen, Helenistik ve Roma dönemlerinde genişletilerek büyük bir yapı kompleksi hâline dönüştürülmüştür. Yapı içerisinde bulunan zeytinyağı işliği ile ilgili buluntular Klâsik Döneme kadar inmektedir. Klâsik Döneme ait olan millî pres altlığı bloğu, duvar taşı olarak kullanılmıştır. Börükçü'de yapılan kazılarda M.Ö. 6. yüzyıla kadar inen zeytinyağı pres altlıklarına rastlanmıştır. Burada bu millî sistemin en azından Roma İmparatorluk Dönemi içlerine kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. Buna bağlı olarak erken örnekler bilinmekle birlikte bu işliğin duvarlarında kullanılan pres altıklarının en azından şimdilik kesin olarak dönemini söylemek zordur.

Zeytinyağının sıkma işleminin yapıldığı yer E ve F odalarıdır (Resim: 8). F odası iki bölümden oluşmakta ve küçük bir kapı ile direkt dışarıya bağlanmaktadır. Ezme taşı ile pres odası arasında zemini muntazam döşemeli ve duvarı sıvalı bir bölüm bulunmaktadır. Buraya zeytin, yapının kuzeyindeki küçük bir kapıdan getirilmekte ve ana kapıdan dışarıya zeytinyağı çıkarılmaktadır. Kuzeydeki küçük kapıdan giren zeytin, insanların çevirdiği ezme taşında ezilmekte ve sonra zemini güzel döşemeli ve duvarları sıvalı olan F odasında çuvallarda toplanmakta ve buradan basamakla inilen E bölümünde üç ayrı yerde sıkılmaktadır. Sıkma taşlarının birisi orijinal yerinde diğer ikisi ise orijinal yerine yakın bir noktada durmaktadır. E odasındaki üç sıkma yerinde de, bir ya da iki kişinin sıkma yaptığı vidalı pres sistemi olmalıdır.

Yapı içerisindeki odalar arasında toplu gruplar bulunmaktadır. Bunlar A, B ve C numaralı odalar ve buna bağlanan J odası; D, E ve F numaralı odalar ve H ve G numaralı odalardır. I odasını ise ortada ana girişin olduğu mekân olarak değerlendirmek mümkündür. I odası doğrudan sokağa açılmakta ve bu mekânda güneybatı köşede fırın (Resim: 9), kuzeyde J odasına girişi sağlayan kapının hemen batısında ise küçük bir demirci atölyesi bulunmaktadır. Binanın kuzeybatısında girişi dışarıya açılan ve bina duvarına bitişik olarak inşa edilen K odası içinde yoğun bir şekilde siyah dolgu bulunmuştur. Bu nedenle bu oda sıkılan zeytin posasının biriktirildiği yer olmalıdır.

Ezme taşının çevresinde ve altında yapılan kazılarda ise Helenistik Döneme ait sikkeler ve seramik parçalarına rastlanmıştır. Aynı Helenistik malzeme işlik içinde başka odalarda da görülmüştür. Buna bağlı olarak F odasında bulunan ezme taşının en azından M.Ö. 2. yüzyıldan itibaren orada kullanılmakta olduğu anlaşılmaktadır. Roma İmparatorluk Dönemi içerisinde yapının genişletildiği ve yeni bölümlerin eklendiği, giriş önüne döşemelerin eklendiği belirlenmiştir. Son kullanım gördüğü dönem ise M.S. 4. yüzyıl olmalıdır.

3 Tırpan-Söğüt 2005, 373.

3 Dokuma Atölyeleri

2003 yılında kazısına başlanılan dokuma atölyelerinde (BDA1 ve BDA2) bu yıl genişletme çalışmalarına devam edildi. Bu yıl ele geçirilen ve çoğunluğunu ağırlıkların oluşturduğu buluntular ve yapılan tespitler de aynı şekilde her iki yapının dokuma atölyesi olabileceğini doğrulamıştır. Bunlardan BDA2 numaralı atölye çok tahribat gördüğünden, planının kesin olarak belirlenmesi zor olmaktadır. Ancak BDA1 numaralı atölyede plan tam olarak anlaşılmaktadır (Resim: 10-11).

3.1 BDA1 Numaralı Dokuma Atölyesi

Geçen sene açığa çıkarılan C odasının güneyindeki mimarîyi açığa çıkarabilmek için atölyedeki çalışmalara bu yönde devam edildi. Burada C odasının güney duvarı tespit edilmiş ve bu duvarda bir kapı eşiği olduğu tespit edilmişti. Bu kapı eşiği ve C odasının doğu ve batı duvarlarının güney duvarının güneyinde de devam etmesinden dolayı çalışmalara bu yönde ağırlık verilmiş ve doğu duvarının devamında büyük taş sıralarının ve ana kayanın olduğu görülmüştür. Bu da bize yapının ana kayalar kullanılarak sınırlandırıldığını göstermektedir. Ana kayanın batısında ise bir ocak bulunmaktadır. Korunan mimarînin şekli, yan yana iki mekân ve iki pişirme kabına ait parçalar burasının ocak olduğunu kesinleştirmektedir. Ocağın güneyinde ise yine ana kaya bulunmuş ve güneyde de bir düzlem olarak ana kayanın sınır oluşturduğu belirlenmiştir. Doğal kayalarla sınırlandırılan alan, ocak ve ocak ile yapı arasındaki düzlük, burasının yapının avlu şeklindeki ön bölümü olduğunu göstermiştir.

B odasının doğusunda açma genişletilmiş, bu alanda da ana kayaya ulaşıldığından doğu tarafta da çalışmalar sonlandırılmıştır. Çalışmalara A odasının kuzeyinde devam edilmiş ve bu mekânın kuzey duvarı tespit edilmiştir. Fakat bu duvar A odasının batısında da devam etmektedir. Bu duvarın devam etmesi A odasının batısında başka bir mekânın varlığını göstermiş ve çalışmalar bu yönde sürdürülerek, yeni bulunan mekâna D odası adı verilmiştir.

A odasının kuzey duvarının hemen kuzeyinde, yapının dışında, kapak taşı *in situ* duran bir *pithos* açığa çıkarılmıştır. Yapının en serin yerine toprak altı seviyesine yerleştirilen bu *pithos*, serinde tutulması gereken yiyeceklerin depolandığı bir yer olmalıdır.

Batı tarafta yürütülen çalışmalarda ise D odasının güney duvarının B odası ile birleştiği ve burasının L şeklinde olduğu anlaşıldı. L şeklindeki odanın içte köşe yaptığı noktada düzgün taşlardan yapılmış kare, küçük bir alan ortaya çıkarıldı. B odası ile birleşen güney duvarı ise batıya doğru devam etmekte ve başka bir mekânın varlığını daha göstermektedir. D odasının güneyine E odası adı verilerek çalışmalara devam edildi ve burada yangın tabakasının varlığı tespit edildi. Bu odadan, Roma Dönemine ait üzerinde çift ağızlı balta kabartması bulunan küçük bir altar, seramik parçaları, kırık kaplar ve Maximinus I (235-238) Dönemine ait bir sikkenin de olduğu eserler ele geçirildi.

Şimdilik yapılan tespitlere göre yapı, Klâsik Dönemden itibaren bazı değişiklik ve ilâveler yapılarak Roma İmparatorluk Dönemi içlerine kadar kullanılmıştır. Klâsik Dönemde küçük bir yapı iken, Helenistik Dönemde genişletilmiş ve dokuma atölyesi olarak kullanılmıştır. Bu alanın aşamaları ve kullanılış amaçları yapının tamamının kazısı bitirildikten sonra kesinlik kazanacaktır.

4 Kutsal Alan

Börükçü'de 2002 yılında ilk bulunan 02BM01 numaralı mezarın hemen güneyinde, 2003 yılında 03BS09 numaralı sondajın kazısına başlanmıştı. Kazılar sonucunda sondaj alanında doğu-batı yönünde uzanan bir duvarın varlığı ve bu duvarın batı yönünde güneye doğru dönüş yaptığı belirlenmişti. Düzensiz taşlardan çift sıra taş örgülü

olan duvarın işçiliği zayıf olmakla birlikte, bu alanda Klâsik Döneme ait bir yapının ilk buluntularına rastlanmış olması, önemli bir yapının yakınında olduğumuzu düşündürmüştü. 2004 yılında bu alandaki çalışmalara güneye doğru devam edildi ve küçük bir kutsal alan ortaya çıkarıldı (Resim: 12-13).

Kazılar sonucunda 2003 yılında açığa çıkarılan duvarın önemli bir yapının kuzey duvarını oluşturduğu, kuzeybatı köşede batı yöndeki açıklığında yapının girişi olduğu belirlendi. Kalıntılara göre yapının büyük bir kısmı taş temel üzerinde kerpiçten yapılmış olmalıydı. Kuzeydoğu yönde batı yöne bakan duvarın bir bölümü ise, var olan izlere göre doğrudan toprak zemin üzerinde yükselen kerpiç bir duvardı.

Kesin sınırlarını bildiğimiz yapının girişi kuzeybatı köşede yer almaktadır. Doğu kenarda, güneybatı köşede girişi batıya bakan apter bir yapı vardır. Kutsal alanın girişinin her iki kenarından başlayan duvarlar kuzeyde tapınak yan duvarına, güneyde ise anta ucunda birleşmektedir. Kutsal alan dikdörtgen bir şekilde belirlendiğinde, *pronaos* içte kalmakta ve *naos* dış kısma doğru çıkıntı yapmaktadır. Kutsal alanı sınırlandıran *peribolostan* kutsal alan iç kısmına doğru çıkıntı yapan 50 cm. uzunluğunda duvarlar vardır. Tapınağın doğusunda doğal kayalardan oluşmuş küçük bir set bulunmaktadır. Apter yapının doğusunda ön odanın giriş bölümünde ve biraz daha doğusunda içinde plâka şeklinde 10x15 cm. büyüklüğünde taşların doldurulduğu *pithoslar in situ* tespit edildi (Resim: 14).

Bu şekli ile bu yapı, bir ev mimarisiyle de benzerlikler gösteren küçük bir kutsal alan, doğu kenardaki yapı da apter bir tapınak olmalıdır. Dış kenarda tespit edilen *peribolosun* iç kısmındaki çıkıntı yapan duvarlar, muhtemelen stoa şeklinde, insanların kışın yağmurdan yazın güneşten korundukları küçük kapalı bir alanın oluşmasında kullanılmıştır. Kutsal alan içinde ve tapınağın önünde bulunan *pithos* içindeki taşlar da tapınağın kutsal taşlarından olup büyük bir ihtimalle gerekli olduğu durumlarda insanlara verilmekteydi.

Kutsal alan içinde ve tapınağın doğusunda yoğun şekilde bulunan kabartmalı ve kabartmasız çatı kiremitleri (*strater* ve *kalypter*) tapınağın beşik çatılı ve üzerinin pişmiş toprak çatı kiremitleriyle kaplı olduğunu göstermektedir. Yapı içerisindeki farklı çatı kiremitleri ve değişik adak eşyaları da burasının bir tapınak olduğunu doğrulamaktadır. Ayrıca kareye yakın *naos* ve yine derin bir *pronaosun* olması, burasının küçük ama klâsik bir tapınak özelliklerinin tamamını bulunduran bir yapı olduğunu ortaya koymaktadır.

Börükçü içinde "Kurtarıcı ve Karya'lı Zeus'a" sunulmuş olan kitabeye ilâveten iki ayrı yerde üzerinde çift ağızlı balta kabartması olan altar ele geçirildi (Resim: 15). Ancak bu kutsal alan içinde Zeus ile ilgili herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır. Bu alan Zeus'a adanmış olsaydı mutlaka bu tanrı ile ilgili bir malzeme bulunurdu. Yeni bulunan kitabelerden burasının Koliorga olabileceği düşünülmektedir. Lagina ve Stratonikeia'da daha önce bulunan kitabelerde Koliorga'da Artemis kültünün varlığı bilinmektedir⁴. Bunun dışında bu bölgedeki diğer yerleşimlerde de tanrıça Artemis ile ilgili kült alanlarının yaygın olduğu bilinen bir gerçektir. Bu bölgesel ve epigrafik kalıntılarla kutsal alanda bulunan *pithosun* içindeki taşlar bu alanın tanrıça Artemis'e adanmış olabileceğini göstermektedir.

Yapı klâsik yerel tapınak mimarisi özellikleri göstermektedir. Kutsal alanın içinde ve çevresinde kırık olarak bulunan M.Ö. 5. yüzyıl *lekythosları* buraya adak olarak getirilmiş hediyeler olmalıdır. Burada bulunan pişmiş toprak kaplar ve sikkeler burasının Klâsik ve Hellenistik Dönem boyunca kullanıldığını göstermektedir.

4 M.Ç. Şahin, "Lagina'dan (Koranza) İki Yeni Yazıt", *Anadolu (Anatolia)* 17, 1973, 177 vd.

5 Lagina Hekate Kutsal Alanındaki Çizim ve Restitüsyon Çalışmaları

Börükçü'deki çalışmaların önceliği nedeniyle tüm ekip buraya kaydırıldı. Bu nedenle Lagina Hekate Kutsal alanı ve çevresinde temizlik haricinde kazı ve restorasyon çalışması yapılmadı. Sadece Börükçü'den fırsat buldukça bir ekip Lagina Hekate Kutsal Alanı içindeki çizim çalışmalarına devam etti. Yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak Lagina Hekate Kutsal Alanı'ndaki mimarî blokların restitüsyonuna yönelik çizimlerdi. Bu çalışma kapsamında öncelik Dorik mimarî elemanlara verildi ve mimarî elemanların en az üç yönlü çizimleri yapıldı. Çalışmalar sonucunda Dorik mimarî elemanların büyük bir kısmının katalog ve çizimleri tamamlandı. Bu katalog çalışmaları sonucunda kutsal alanın dört yönünde yer alan stoanın ve kutsal alan içinde varlığı bilinen bazı yapıların restitüsyonu yapıldı.

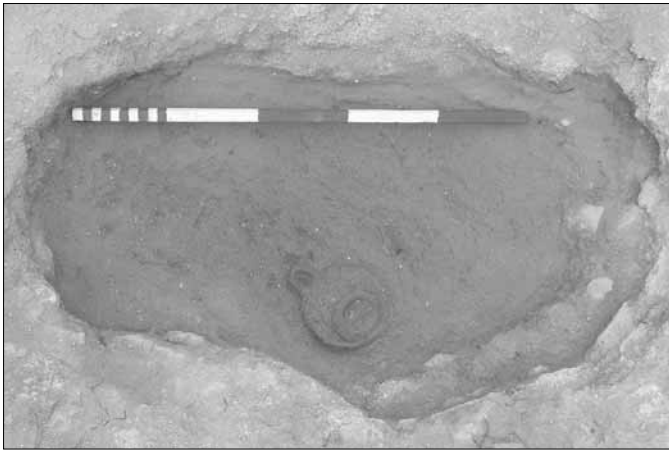
Lagina Hekate Kutsal Alanı içinde kazısı yapılarak, planları ve yerleri tespit edilen yapılar arasında açı farklılığının varlığı ve kutsal alanın tam dikdörtgen bir plana sahip olmadığı biliniyordu. Kutsal alanın tam planının yapılması ve kutsal alan içindeki yapıların doğru olarak yerleştirilmesi ile ilgili detaylı çizimlere başlandı. Yüzey kalınlıklarına göre, daha önceki yayınlarda sınırı kesin olarak belirlenemeyen güney stoanın belirlenmesine çalışıldı. Kutsal alan içindeki toplu ve hassas çizimler sayesinde, yapılar arasında var olan açı farklılığı da belirlendi. Ayrıca tapınağın kutsal alan içindeki konumu ve tapınak ile altların yerleri genel plana işlendi.

Resim 1: Mezar üzerindeki teras duvarı

**Resim 2: 04BM19, 04BM20
ve 04BM21
numaralı mezarlar**

**Resim 3: 04BM12 numaralı
mezar ve hediye
kâpları**

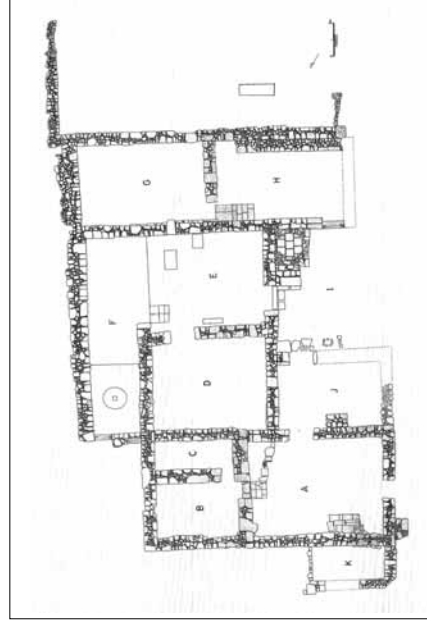
Resim 4: 04BM01 numaralı mezarda bulunan iskelet

Resim 5: 03BS03 numaralı sondajdaki sunu yeri

Resim 6: 04BS02 numaralı sondajda bulunan zeytinyağı işliği

Resim 7: 04BS02 numaralı sondajda bulunan zeytinyağı işliğinin planı

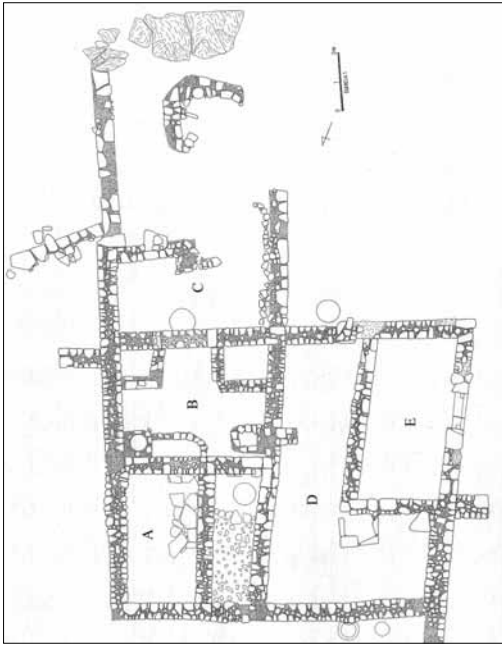
Resim 8: 04BS02, zeytinyağı ezme yerinin güneyindeki döşemeli alan ve pres altıkları (E ve F odası)

Resim 9: 04BS02 numaralı sondajda zeytinyağı işliği girişindeki fırın

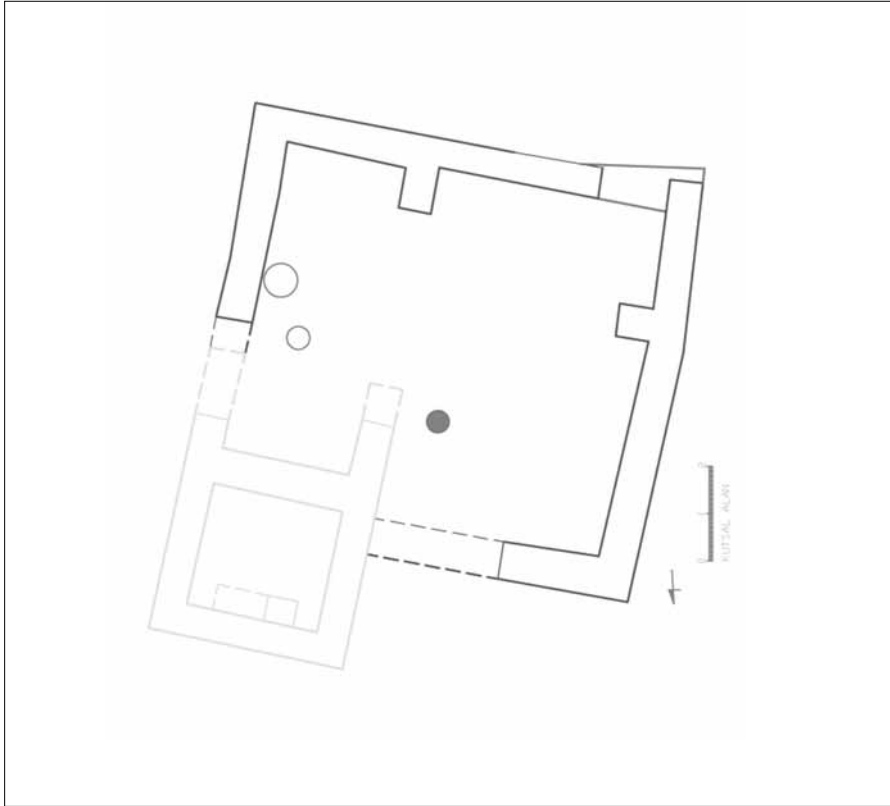
Resim 10: BDA1 numaralı dokuma atölyesi

Resim 11: BDA1 numaralı dokuma atölyesi planı

Resim 12: Kutsal Alan

Resim 13: Kutsal Alanın planı

Resim 14: Kutsal Alan'da tapınakta, *pronaos* önündeki pithoslar

Resim 15: Karyalı ve kurtarıcı Zeus'a adanmış adak taşı